

การเคลื่อนไหวทางการเมืองบนฐานของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่: สื่อ สังคม และการเปลี่ยนแปลง

POLITICAL MOVEMENTS BASED ON NEW SOCIAL MOVEMENTS: MEDIA, SOCIETY AND CHANGE

พระมหาพิพัฒพงศ์ วงษ์ชาลี^{1*}

Phramaha Phipatpong Wongchalee¹

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

¹ Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ratchaburi Buddhist College

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอการเคลื่อนไหวทางการเมืองบนฐานของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ สื่อ สังคม และการเปลี่ยนแปลง ผลการศึกษาพบว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่เกิดจากอิทธิพลของเศรษฐกิจหลังอุตสาหกรรม ส่งผลให้เกิดคลื่นลูกใหม่ของขบวนการทางสังคมที่ต่างจากยุคเศรษฐกิจอุตสาหกรรม เพราะให้ความสำคัญกับสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุทางเศรษฐกิจ สื่อมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมจนเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม สื่อมีพัฒนาการมาจนปัจจุบัน เกิดอินเทอร์เน็ตสื่อใหม่ซึ่งได้ต่อบรรบบดิจิทัลกับการสื่อสารของรัฐ สื่อสังคมออนไลน์เป็นพลังเกิดการประท้วงมุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

คำสำคัญ: การเคลื่อนไหวทางการเมือง, สังคมแนวใหม่, สื่อ, สังคม, การเปลี่ยนแปลง

ABSTRACT

The purpose of this article is to present a political movement based on new social movements, media, society, and change. The results showed that the new social movement was due to the influence of the post-industrial economy. This resulted in a new wave of social movements that were different from the industrial economy. The media has affected social movements up until the economic, political, and social transformations because it emphasizes non-economic objects. Up until today, media has changed, with the advent of the Internet, a brand-new, state-controlled, interactive digital media system. Protests for social change have been sparked by social media.

Keywords: Political Movement, New Society, Media, Society, Change

* E-mail address: phipatpong31@gmail.com ¹

บทนำ

หากกล่าวถึงการเคลื่อนไหวทางการเมือง (Political movement) อาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามร่วมกันของกลุ่มคนในการเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐบาลหรือค่านิยมทางสังคม (Rochon, & Meyer, 1997) และมักจะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์บางอย่าง (Nicholas, 1973) การเคลื่อนไหวทางการเมืองบางอย่างมีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนนโยบายของรัฐบาล เช่น ขบวนการต่อต้านสงคราม ขบวนการนิเวศวิทยา และขบวนการต่อต้านกระแสของโลกาภิวัตน์ ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองจะมีผู้นำที่เรียกว่าหัวหน้ากลุ่มการเคลื่อนไหว ซึ่งหัวหน้ากลุ่มมักเป็นนักการเมืองเชิงปฏิบัติซึ่งความชอบธรรมขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพระยะสั้น ผู้นำขบวนการมักจะเป็นบุคคลพิเศษที่มีความชอบธรรมขึ้นอยู่กับความสามารถพิเศษ (Nicholas, 1973)

การเคลื่อนไหวทางการเมืองมักจะเป็นคำศัพท์ย่อยที่แยกออกมาจากโน้ตชนเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งการเคลื่อนไหวทางสังคม ก็เป็นเสมือนการณรงค้อย่างหลวม ๆ ที่ไม่ยึดติดอย่างแน่นหนา แต่มันเป็นไปต่อเนื่องเพื่อสนับสนุนเป้าหมายทางสังคม โดยทั่วไปแล้วจะเป็นการดำเนินการหรือการป้องกันการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือค่านิยมของสังคม คำจำกัดความทั้งหมดของการเคลื่อนไหวทางสังคมสะท้อนความคิดที่ว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมมีความเกี่ยวข้องกับกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม พฤติกรรมของสมาชิกภายในการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ได้สะท้อนถึงสมมติฐานที่ว่าระเบียบสังคมจะดำเนินต่อไปตามหลักที่มันเป็น สะท้อนให้เห็นถึงศรัทธาที่ผู้คนโดยรวมสามารถทำให้เกิดหรือป้องกันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้หากพวกเขาจะอุทิศตนเพื่อการแสวงหาเป้าหมาย นี่อาจเป็นการดำเนินการต่อต้าน หรือยกเลิกการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นการดำเนินการแบบกลุ่มและอาจเกี่ยวข้องกับบุคคล องค์กร หรืออาจรวมทั้งสองอย่าง (Glasberg, & Shannon, 2010) การเคลื่อนไหวทางสังคมได้รับการอธิบายว่าเป็น “โครงสร้างองค์กรและกลยุทธ์ที่อาจช่วยให้ประชากรที่ถูกกดขี่เผชิญกับความท้าทายที่มีประสิทธิภาพและต่อต้านชนชั้นสูงที่มีอำนาจและได้เปรียบมากกว่า” ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวระดับล่างของสังคมเพื่อการปฏิวัติอำนาจของระดับบนของสังคม (Glasberg & Shannon, 2010) จึงเห็นได้ว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถอธิบายการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมได้ หรือกล่าวง่าย ๆ คือ “การเคลื่อนไหวทางสังคม” เป็นปฏิบัติการของกลุ่มคนที่มีเป้าหมายเดียวกัน คือ ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมที่พวกเขาอาศัยอยู่ในประเด็นต่าง ๆ เช่น การเมือง สิ่งแวดล้อม เชื้อชาติ สิทธิผู้หญิง LGBT โรคเอดส์ คนพิการ ฯลฯ (แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย, 2560)

บทความนี้ต้องการที่จะนำเสนอและชี้ให้เห็นว่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองบนฐานของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ เป็นการเคลื่อนไหวที่สำคัญในปัจจุบัน และถูกขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองอย่างเห็นได้ชัด และจะชี้ให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองนับเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ โดยในส่วนถัดไปจะนำเสนอการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ จากนั้นจะนำเสนอบริบทของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ในฐานะกระบวนการของการเคลื่อนไหวทางการเมืองว่าด้วยสื่อ สังคม และการเปลี่ยนแปลง และส่วนสุดท้ายจะนำเสนอประเด็นสำคัญเชิงวิชาการของการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่

การเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่

ดังที่ทราบกันอย่างกว้างขวางว่า การเคลื่อนไหวทางสังคม (SMs) เป็นการดำเนินการที่ไม่ใช่การดำเนินการของรัฐ ซึ่งประกอบด้วยรูปแบบหลักที่เชื่อมโยงภาคประชาสังคมเข้ากับอำนาจทางการเมืองที่เป็นสถาบัน เช่น การประท้วงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตย สวัสดิการ ความเสมอภาค และสิทธิของพลเมือง ความต้องการกว้าง ๆ เหล่านี้จำนวนมากจึงรวมอยู่ในนโยบายสาธารณะ เช่น ประกันสังคม การส่งเสริมสตรี โครงการด้านสิ่งแวดล้อมและอื่น ๆ ซึ่งแต่เดิมให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวเพื่อเปลี่ยนแปลงมุมมองทางเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบเดิมจึงเกิดขึ้นในยุคอุตสาหกรรม ซึ่งพิจารณาตามหลักลัทธิมาร์กซิสต์ที่เชื่อว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมจะมีศูนย์กลางอยู่ที่ชนชั้นแรงงาน การเคลื่อนไหวของชนชั้นแรงงานถูกมองว่าเป็นการกระทำที่ใช้เครื่องมือซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องของการกระจายทางเศรษฐกิจ (Eyerman, 1984, Olofsson, 1988)

ส่วนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (NSMs) ถูกอธิบายโดยทฤษฎีเกี่ยวกับขบวนการทางสังคมซึ่งระบุว่าเป็นการถือกำเนิดมาจากอิทธิพลของเศรษฐกิจหลังอุตสาหกรรม ที่เศรษฐกิจและทุนนิยมครอบคลุมไปทั้งระบบสังคมและวัฒนธรรมโดยรวม ทำให้หลาย ๆ อย่างเป็นสิ่งในเชิงอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดคลื่นลูกใหม่ของขบวนการทางสังคมที่แตกต่างจากขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงเศรษฐกิจอุตสาหกรรม อย่างเช่นในทฤษฎีของคาร์ล มาร์กซ์ ในขบวนการทางสังคมนิเวศนิยมเหล่านี้ ความกังวลทางสังคมและวัฒนธรรมมีความสำคัญมากกว่าการพิจารณาทางเศรษฐกิจในฐานะวัตถุประสงค์ที่เป็นเป้าหมายของการเคลื่อนไหวทางสังคม (Pena, & Medina, 2012) กล่าวให้ง่ายคือ ทฤษฎีมาร์กซ์แบบดั้งเดิมให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างสังคมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม แต่การเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่จะให้ความสำคัญสิ่งที่มีชีวิตทางเศรษฐกิจ

ต่อข้อความดังกล่าว Alan Scott (1990) คิดว่า ลักษณะเด่นของการเคลื่อนไหวทางสังคมนิเวศนิยมที่เห็นได้ชัดเจนนที่สุดคือการเคลื่อนไหวทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นหลักและส่วนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นเรื่องรองเท่านั้น เช่น ขบวนการวัฒนธรรมเยาวชนมุ่งเน้นการขับเคลื่อนทางสังคมผ่านนวัตกรรมทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม Habermas อธิบายอย่างชัดเจนว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมนิเวศนิยม ซึ่งเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต การตระหนักรู้ในตนเองของปัจเจกและสิทธิมนุษยชน ในขณะที่ “การเมืองเก่า” มุ่งเน้นไปที่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร เป็นสำคัญ (Charles, 2002) ยกตัวอย่างเช่น จุดเน้นที่ขยายขอบเขตจากประเด็นทางการเมืองไปสู่การรับรู้ทางสังคมและวัฒนธรรมและการยอมรับการรุกรานเพศ ดังนั้น การเคลื่อนไหวทางสังคมนิเวศนิยมจึงเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นสิ่งใหม่ เพราะพวกเขาเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มุ่งเน้นความสำคัญของประเด็นทางวัฒนธรรมและสังคมอันดับแรกและสำคัญที่สุด

การเคลื่อนไหวทางสังคมนั้น เป็นการดำเนินการโดยภาคประชาสังคมเข้ากับอำนาจทางการเมืองที่เป็นสถาบัน ส่วนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่เกิดจากอิทธิพลทางเศรษฐกิจหลังอุตสาหกรรม จะให้ความสำคัญกับสิ่งที่มีชีวิตทางเศรษฐกิจ ลักษณะเด่นของการเคลื่อนไหวทางสังคมนิเวศนิยมคือการเคลื่อนไหวทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นหลัก ส่วนทางการเมืองเป็นเรื่องรอง การเคลื่อนไหวทางสังคมนิเวศนิยมคือการเมืองใหม่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ส่วนการเมืองเก่ามุ่งเน้นไปที่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร

การเมืองของการเปลี่ยนแปลง: สื่อ สังคม และการเปลี่ยนแปลง

อันที่จริงแล้วการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นเรื่องที่เราพบเห็นตามหน้าข่าวโดยทั่วไป เพียงแต่บางครั้งเราอาจเข้าใจปรากฏการณ์เหล่านี้ในฐานะการประท้วงหรือการเรียกร้อง แม้ว่านักวิชาการยังคงถกเถียงถึงคำจำกัดความที่ชัดเจนของการเคลื่อนไหวอยู่ แต่โดยรวมแล้วการเคลื่อนไหวทางสังคมคือการรวมตัวของคน กลุ่ม หรือองค์กรจำนวนหนึ่ง เพื่อสร้างข้อเรียกร้องร่วมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งโดยมากเป็นการเรียกร้องต่อผู้มีอำนาจหรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคม สื่อที่ใช้ในการเคลื่อนไหวก็เป็นเรื่องที่นักวิชาการให้ความสนใจในการศึกษาไม่น้อย เช่น บทบาทของเพลงต่อการเคลื่อนไหวในสังคม อย่างเพลงเพื่อชีวิต หรือแม้แต่เพลงป๊อป ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกล่อมเกล้าให้คนรุ่นใหม่เข้าร่วมกลุ่มมวลชนหัวรุนแรงที่เชื่อในความเหนือกว่าของคนขาว ยิ่งในปัจจุบันที่สังคมออนไลน์กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสาร การศึกษาลักษณะการสื่อสารของการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงได้รับความสนใจมาก (ปองขวัญ สวัสดิภักดิ์, 2560)

เมื่อก้าวถึงสื่อ ผู้เขียนหมายถึงสื่อในการสื่อสารมวลชน ซึ่งในการสื่อสารมวลชน สื่อคือช่องทางการสื่อสารหรือเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บและส่งมอบข้อมูลหรือข้อมูล คำนี้หมายถึงส่วนประกอบของอุตสาหกรรมสื่อสารมวลชน เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สิ่งพิมพ์ สื่อข่าว ภาพถ่าย ภาพยนตร์ การออกอากาศ (วิทยุและโทรทัศน์) สื่อดิจิทัล และโฆษณา ในอดีตเราในฐานะผู้รับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อเราจึงมีฐานะเป็นผู้ชมและรับรู้สื่อเป็นหลักเท่านั้น ในปี 1988 เจนิซ เรดเวย์ (Janice Radway) นักวิชาการด้านวัฒนธรรมศึกษาและ วรรณกรรมชาวอเมริกันใช้คำว่า “ผู้ชม” (Audience) เพื่อกล่าวถึงปัจเจกบุคคลที่เป็นผู้ฟัง ในการสื่อสารด้วยวัจนภาษาแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face Verbal Communication) ต่อมาจึงมีผู้นำคำนี้มาเรียกผู้บริโภคสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ก่อนกลายเป็นคำเรียกผู้รับสารของสื่อมวลชนโดยทั่วไป

มัทนา เจริญวงศ์ (2562) กล่าวว่า แม้ “ผู้ชม” จะเป็นคำที่นักวิชาการนิเทศศาสตร์คุ้นชิน ทว่าการระบุให้ชัดเจนแน่นอนว่าผู้ชมของสื่อเริ่มต้นและจบลงตรงที่ใดกลับเป็นสิ่งที่ยากขึ้นทุกขณะ เพราะโดยเนื้อแท้แล้ว เขตแดนและเงื่อนไขของ “ความเป็นผู้ชม” ไม่เคยหยุดยั้งหรือคงที่ เนื่องด้วยธรรมชาติของ “ความเป็นผู้ชม” เป็นเช่นนั้น นอกจากนี้ “ผู้ชม” ยังเป็นคำที่มีความหมายโดยนัยทางวัฒนธรรมและสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับบริบทเฉพาะทางเวลาและสถานที่ ฉะนั้นมนุษย์จึงมิได้เป็นผู้ชมโดยธรรมชาติ ทว่าเป็นโดยวัฒนธรรม (Moore, 2000; Ross & Nightingale, 2003) เพราะผู้คนต่างเรียนรู้ที่จะแสดงออกและคิดว่าตนเป็นผู้ชมในสถานการณ์และบริบทเฉพาะ การศึกษาผู้ชมจึงควรกระทำโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์กับบริบทและตัวบท เมื่อทบทวนลักษณะของผู้รับสารกับบริบทแวดล้อมในแต่ละยุคจะพบว่าความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสื่อและการสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของผู้รับสาร โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของ “สื่อ” รูปแบบใหม่ๆ ซึ่งยังผลให้บริบททางวัฒนธรรมและสังคมของผู้รับสารเปลี่ยนแปลงไป นอกจากสร้างความเปลี่ยนแปลงโดยตรงต่อผู้รับสาร เช่น กลางศตวรรษที่ 19 วิทยุ โทรทัศน์ภาพยนตร์กลายเป็นสื่อบันเทิงที่ผลิตวัฒนธรรมสมัยนิยม ผู้ชมมิได้ถูกจำกัดอยู่เฉพาะในประเทศใดประเทศหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงครั้งต่อมาเกิดขึ้นพร้อมการอุบัติของสื่ออินเทอร์เน็ตที่ทำให้แนวคิดผู้รับสารในช่วงปี 1990-1999 เปลี่ยนจาก “ผู้รับสารที่เป็นฝ่ายตั้งรับ” (Passive Audience) มาเป็น “ผู้เล่นที่มีปฏิสัมพันธ์” (Interactive Player) หลังจากการแพร่กระจายของอินเทอร์เน็ตและวารสารศาสตร์ 4.0 อาทิ เว็บไซต์ อีเมลล์ที่ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันและวัฒนธรรมของผู้คน

กระทั่งต้นศตวรรษที่ 21 การเดินทางของผู้รับสารมาถึงจุดเปลี่ยนสำคัญอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเทคโนโลยีวารสารศาสตร์ 2.0 ช่วยให้ผู้รับสารก้าวข้ามเขตแดนระหว่างการเป็นผู้ส่งสารกับผู้รับสารมาเป็นทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อองค์กรและสถาบันสื่ออย่างยากจะหลีกเลี่ยง เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับสารกับสื่อเป็นความสัมพันธ์แบบ “เพราะมีสื่อจึงมีผู้รับสาร” และ “เพราะมีผู้รับสารจึงมีสื่อ” ต่างฝ่ายต่างเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ผู้ชมเป็นส่วนหนึ่งของสื่อ ขณะเดียวกันสื่อก็เป็นส่วนหนึ่งของผู้ชม อย่างไรก็ตาม นอกจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารแล้ว ความต้องการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารของพลเมืองเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ผลักดันให้ผู้รับสารก้าวข้ามสถานะและบทบาทเดิมจาก “ผู้ชม” (Audience) มาเป็น “ผู้ใช้” (Users) ที่มีความตื่นตัว สนใจ และต้องการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารสาธารณะผ่านช่องทางการสื่อสารอันหลากหลาย (มัทนา เจริญวงศ์, 2562)

ปัจจุบันสื่อออนไลน์ โดยเฉพาะสื่อแบบ 2.0 ที่ขยายขอบเขตและมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างยิ่ง ซึ่งแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้ถูกอธิบายว่าเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้การกระจายข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทุกทิศทาง และมีระบบตอบสนอง ด้วยเหตุนี้ผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ผลของความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้เกิดแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายด้าน แนวโน้มที่สำคัญที่เกิดจากเทคโนโลยีและเป็นที่กล่าวถึงกันมาก

ในปัจจุบัน สื่อที่มีความรุนแรง (Radical Media) และมีการแพร่กระจายอย่างกว้างขวางได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movements) ซึ่งเป็นกรอบวิธีคิดที่ได้รับการตรวจสอบแล้วในทางวิชาการในแง่ของความสำเร็จสำหรับการระดมแคมเปญผ่านข้อมูลของนักเคลื่อนไหว การศึกษาทางการเมือง และการวิพากษ์วิจารณ์อุดมการณ์ที่ครอบงำ (เช่น Atton, 2002; Downing, 2001; Rodriguez, 2001) โดยคำว่าสื่อที่มีความรุนแรงมิใช่สื่อที่จะสร้างความรุนแรงให้เกิดการแตกแยกทางสังคม แต่หากเป็นสื่อที่เกิดขึ้นมาเพื่อต่อต้านสื่อกระแสหลักที่ครอบงำความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ของประชาชนที่มีอยู่ในสังคมการเมืองหนึ่งๆ สื่อดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ส่วนมากกว่าที่จะเป็นสื่อกระแสหลักโดยรัฐเพียงอย่างเดียวเท่านั้น โดยที่ “นักข่าวนักเคลื่อนไหว” (Activist-Journalists) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสื่อที่มีความรุนแรงหรือสื่อแบบใหม่จะพยายามสร้างวาทกรรมตอบโต้กับผู้ที่มีบทบาทในสื่อกระแสหลัก (Atton, 2002) จะเห็นได้ว่า การสื่อสารแบบ 2.0 แบบนี้ ยังมีแนวทางให้เราเห็นว่ามันมิใช่สื่อที่ขาดการโต้ตอบและกระทำการกับสื่อกระแสหลักได้

มากไปกว่านั้น นักวิชาการด้านการสื่อสารได้เสนอแนะว่าอินเทอร์เน็ตสามารถใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับการสื่อสารการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยให้อิทธิพลในการสื่อสารแก่การเคลื่อนไหวซึ่งไม่มีในสื่อกระแสหลักหรือรูปแบบ

ทางเลือกของสื่อเคลื่อนไหว การเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อหลีกเลี่ยงผู้เฝ้าประตูสื่อกระแสหลักหรือรัฐบาลที่กดขี่ และสื่อสารโดยตรงกับผู้ที่มีสิทธิเลือกตั้งและสาธารณชนในวงกว้าง (Boyd, 2003) นอกจากนี้ อินเทอร์เน็ตยังช่วยยกระดับสนามของการเล่นระหว่างองค์กรเคลื่อนไหวทางสังคม (SMO) กับสถาบันธุรกิจและรัฐบาลที่อุดมด้วยทรัพยากรของการถกเถียงโต้แย้งมากขึ้น ด้วยการผสมผสานความเร็วที่มากขึ้น และค่าใช้จ่ายน้อยลง และไม่จำเป็นต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ตั้งด้วย ทำให้อินเทอร์เน็ตเป็นส่วนเสริมสำคัญยิ่ง (Gross, 2003; Van Aelst and Walgrave, 2002; Stein, 2009)

ในช่วงไม่กี่ปีมานี้ การถือกำเนิดของอินเทอร์เน็ตและสื่อใหม่เชิงโต้ตอบแบบดิจิทัลกับการสื่อสารของรัฐได้สร้างความสนใจไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เหล่านี้กับการเคลื่อนไหวทางสังคมทั่วโลกที่เกิดขึ้นใหม่และการประท้วงที่มุ่งเป้าไปที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม บางที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ อินเทอร์เน็ตเสนอโอกาสในการสื่อสารและระดมกำลังทางการเมืองที่ถูกกว่า เร็วขึ้น และเป็นสากลมากขึ้น (Loader, 2008) ในปัจจุบันสื่อใหม่สามารถถ่ายทอดข้อมูลไปยังบุคคลได้โดยตรงโดยไม่ต้องมีการแทรกแซงจากกองบรรณาธิการหรือผู้เฝ้าประตูจากสถาบัน ซึ่งอยู่ในรูปแบบดั้งเดิม ดังนั้นสื่อใหม่ได้เพิ่มระดับความไม่แน่นอนและความไม่แน่นอนในกระบวนการสื่อสารทางการเมืองมากขึ้น ทำให้กระบวนการทำงานแม้จะง่ายตรงไปตรงมา แต่นักวิชาการบางกลุ่มก็ยังเห็นว่าสื่อใหม่อาจจะทำงานเคลื่อนไหวทางการเมืองล้มเหลวได้ เพราะไม่ได้มีการตรวจสอบข้อมูลที่น่าเชื่อถือ แต่ความหลากหลายของเนื้อหาที่เผยแพร่โดยสื่อใหม่ได้สร้างโอกาสต่าง ๆ เช่น ความสามารถในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ภายใต้สื่อใหม่ และนำไปสู่การก่อตัวและการเกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองขึ้น เพราะสื่อใหม่พยายามให้ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงในกิจกรรมทางการเมือง เช่น ลงคะแนนเสียง ติดต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ อาสาสมัครในชุมชนของตน และมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวประท้วง (Hayes and Lawless, 2016)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นพลังที่แพร่หลายในการเมือง เปลี่ยนแปลงพลวัตการสื่อสารระหว่างผู้นำทางการเมือง นักข่าว และสาธารณชน พวกเขาได้เปิดช่องทางที่กว้างขึ้นสำหรับวาทกรรมและการอภิปรายทางการเมืองในที่สาธารณะ การวิจัยระบุว่า การเข้าถึงเครือข่ายโซเชียลมีเดียของผู้คนมีผลต่อความรู้สึกถึงประสิทธิภาพทางการเมืองและแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในการเมือง (Gil de Zuniga, et al., 2010) งานศึกษาของอนลินา ไชยะ (2563) ได้ชี้ให้เห็นว่า หากจะทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งเป็นผลจากการเข้าร่วมเรียกร้องโดยมีฉันทามติซึ่งสถาปนาขึ้นจากพื้นที่สาธารณะออนไลน์สามารถเกิดขึ้นได้ จะต้องกระตุ้นให้ประเด็นทางสังคมนั้น เป็นกระแสที่ถูกพูดถึงและให้ความสนใจอย่างมากจากประชาชน กล่าวคือ ความคิดเห็นสาธารณะและข้อเรียกร้องของกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะต้องดำเนินไปทั้งบนพื้นที่ในโลกออนไลน์กับการใช้สื่อกระแสหลักและปฏิบัติการทางสังคมในโลกแห่งความเป็นจริงควบคู่กันไป เพื่อทำให้เกิดประชาคมจากการสนับสนุนของประชาชน รวมถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งของขบวนการเคลื่อนไหวด้วยการสร้างเครือข่ายและจิตสำนึกแก่ประชาชน

สื่อมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมมาก สื่อหมายถึงสื่อสารมวลชน มีพัฒนาการมาจากสื่อประเภทรับสารทางเดียวจนพัฒนามาเป็นสื่อรับสารสองทาง ในศตวรรษที่ 21 มีจุดเปลี่ยนที่สำคัญนั้นคือการเป็นผู้ส่งสารกับผู้รับสาร มาเป็นทั้งผู้รับสารและผู้ส่งสาร จึงมีผลต่อองค์กรและสถาบันสื่อ ผู้ชมเป็นส่วนหนึ่งของสื่อ ในขณะเดียวกันสื่อก็เป็นส่วนหนึ่งของผู้ชม ผู้คนมีการตื่นตัว สนใจ และต้องการมีส่วนร่วมในสื่อ

ปัจจุบันสื่อออนไลน์โดยเฉพาะสื่อแบบ 2.0 ที่ขยายขอบเขตมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างยิ่ง ทำให้เกิดผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ขณะเดียวกันปัจจุบันสื่อที่มีความรุนแรงและมีการแพร่กระจายอย่างกว้างขวาง กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ ซึ่งเป็นกรอบวิธีคิดที่ได้รับการตรวจสอบแล้วในทางวิชาการในแง่การระดมแคมเปญผ่านข้อมูลของนักเคลื่อนไหว การศึกษาทางการเมืองและการวิพากษ์อุดมการณ์ที่ครอบงำ สื่อที่มีความรุนแรงเป็นสื่อที่เกิดขึ้นมาเพื่อต่อต้านสื่อกระแสหลักที่ครอบงำความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ของประชาชนที่มีอยู่ในสังคมการเมือง

ไม่นานมานี้การเกิดขึ้นจริงอินเทอร์เน็ตและสื่อใหม่เชิงโต้ตอบแบบดิจิทัลกับการสื่อสารของรัฐ ได้มุ่งสนใจไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับการเคลื่อนไหวทางสังคมทั่วโลกที่เกิดขึ้นใหม่ และการประท้วงที่มุ่งเป้าไปที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นพลังที่แพร่หลายในทางการเมือง เปลี่ยนแปลงพลวัตการสื่อสารระหว่างผู้นำทางการเมือง นักข่าว และสาธารณะชน

การเคลื่อนไหวทางการเมืองบนฐานของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ผ่านสื่อใหม่

การเคลื่อนไหวทางการเมืองผ่านสื่อใหม่ถือว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่แบบหนึ่ง เพราะมักจะมุ่งเน้นไปที่ประเด็นสำคัญที่ผนวกกับประเด็นทางการเมืองและวัฒนธรรมมาคู่กัน เช่น ในงานศึกษาของ ธนากรณ์ อินทร (2564) อธิบายว่า สื่อสังคมออนไลน์เป็นรูปแบบการสื่อสารที่พัฒนาจากระบบอินเทอร์เน็ต และเป็นทางเลือกในการสร้างความเปลี่ยนแปลงในขบวนการประท้วงทางการเมืองในไทยในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นด้วย อาทิ การแสดงความคิดเห็น การสื่อสารอย่างมีปฏิสัมพันธ์ การระดมผู้คนและ ทำกิจกรรมคู่ขนานกับการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ของขบวนการประท้วงตามปกติทั่วไป กลายเป็นพื้นที่ใหม่ของขบวนการประท้วงทางการเมืองสำหรับผู้คนในโลกออนไลน์ อย่างไรก็ตามการนำสื่อสังคมออนไลน์ยังเผชิญกับปัญหาที่อาจไม่ประสบความสำเร็จเมื่อนำมาใช้ในรูปแบบของขบวนการประท้วงทางการเมือง เช่น มองว่าเป็นเครื่องมือโดยปัจเจกบุคคลที่แบ่งแยกจากสังคม การใช้ถ้อยภาษาซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองได้ และการดำเนินยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวที่ผิดพลาด เป็นต้น

การเคลื่อนไหวทางการเมืองกับสื่อจึงคู่กันมาตลอด โดยเฉพาะสื่อใหม่ที่มีอยู่หลากหลาย แลร์รี โดมอนต์ นักรัฐศาสตร์ชื่อดังในสายพลวัตทางสังคม ถึงกับเรียกโซเซียลมีเดียว่า ‘เทคโนโลยีเพื่อการปลดแอก’ (Liberating Technology) เลยทีเดียว โดยรวมแล้วงานวิจัยกลุ่มนี้มักอ้างถึงข้อดีของแพลตฟอร์มในการช่วยให้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมืองและการรวมตัวของกลุ่มคนที่คิดเห็นคล้ายกันนั้นเป็นไปได้ง่ายขึ้น ดังนั้นแนวโน้มที่คนจะออกมาชุมนุมกันก็จะเป็นไปได้มากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปงานวิจัยที่แสดงข้อกังขาต่อพลังของโซเซียลมีเดียก็เริ่มมีมากขึ้น เช่น งานเขียนของ มัลคอล์ม แกลดเวลล์ ที่กล่าวว่าพลวัตทางสังคมที่เริ่มจากโลกออนไลน์นั้นอาจไม่นำไปสู่การชุมนุมในโลกความจริงได้ง่ายนัก เนื่องจากรูปแบบตั้งต้นที่ประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่ยึดโยงกันอย่างหลวมๆ และไร้ผู้นำ (Loose and Leaderless Network) รวมถึงปรากฏการณ์ Slacktivism ที่เกิดขึ้นเมื่อชาวเน็ตเลือกเคลื่อนไหวและแสดงความคิดเห็นในโลกออนไลน์รู้สึกไปว่าตนเองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเปลี่ยนแปลง แม้ว่าความจริงคนเหล่านั้นจะทำเพียงนั่งอยู่หน้าจอคอมพิวเตอร์หรือไล่อ่านจ้อมูลอยู่เท่านั้นเอง (สุรัชณี ศรีโย, 2563)

ตั้งแต่แพลตฟอร์มโซเซียลเน็ตเวิร์กถือกำเนิดขึ้นในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมานี้ เราได้เห็นการใช้แพลตฟอร์มเหล่านี้เป็นเครื่องมือเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่หลายต่อหลายครั้ง ทั้งอาหรับสปริงในกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง การประท้วงในยูเครนและไทย ล่าสุดก็คือการประท้วงในฮ่องกง จุดร่วมของการเคลื่อนไหวที่กล่าวมานี้คือจุดประสงค์ของมัน ซึ่งก็คือการต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง กล่าวคือผู้ชุมนุมต้องการให้มีการเปลี่ยนรัฐบาลนั่นเอง (สุรัชณี ศรีโย, 2563) ซึ่งจะเห็นได้จากการปรับเปลี่ยนการทำงานของนักการเมืองที่มุ่งเน้นตอบสนองประชาชนและนำเสนอผ่านสื่อ รวมไปถึงการที่นักการเมืองได้นำเอาข้อเสนอของประชาชนซึ่งใช้สื่อสังคมออนไลน์มาใช้เป็นกรอบการดำเนินการนโยบายทางการเมืองของตนเอง แม้แต่ในระดับรัฐบาลก็ยังได้รับอิทธิพลจากปรากฏการณ์ดังกล่าวในการดำเนินนโยบายของรัฐ

การเคลื่อนไหวทางการเมืองผ่านสื่อใหม่ถือว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่แบบหนึ่ง เพราะมุ่งเน้นไปที่ประเด็นสำคัญที่ผนวกกับประเด็นทางการเมืองและวัฒนธรรมคู่กัน การเคลื่อนไหวทางการเมืองกับสื่อจึงคู่กันมาตลอด พลวัตทางสังคมที่เริ่มจากโลกออนไลน์นั้น อาจนำไปสู่การชุมนุมในโลกความจริงได้ง่าย เนื่องจากรูปแบบตั้งต้นที่ประกอบด้วยกลุ่มคนที่ยึดโยงกันอย่างหลวมๆ และไร้ผู้นำ เราได้เห็นการใช้แพลตฟอร์มเป็นเครื่องมือเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่หลายต่อหลายครั้ง ทั้งอาหรับสปริงในกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง การประท้วงในยูเครนและไทย รวมถึงในฮ่องกง

บทสรุป

การเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ถือกำเนิดมาจากอิทธิพลของเศรษฐกิจหลังอุตสาหกรรม ส่งผลให้เกิดคลื่นลูกใหม่ของการขบวนการทางสังคมที่แตกต่างจากขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ซึ่งการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่จะให้ความสำคัญสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุทางเศรษฐกิจ ลักษณะเด่นคือการเคลื่อนไหวทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นหลัก การเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นรอง การเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่คือการเมืองใหม่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ส่วนการเมืองเก่าเน้นความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเมืองและการทหาร

สื่อมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมมาก มีการพัฒนามาจากยุคสื่อสารทางเดียวมาเป็นสองทาง ต่อมาสื่อออนไลน์ อินเทอร์เน็ตมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และสื่อยังกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ มุ่งเป้าไปที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเคลื่อนไหวทางการเมืองผ่านสื่อถือว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่แบบหนึ่ง เพราะมุ่งไปที่ประเด็นทางการเมืองและวัฒนธรรมคู่กัน ดังนั้น การเคลื่อนไหวทางการเมืองกับสื่อจึงคู่กันมาตลอด

เอกสารอ้างอิง

- ธนากรณ อินทร. (2564). สื่อสังคมออนไลน์กับการประจักษ์รูปแบบใหม่ : กรณีขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองไทย 2563. *วารสารรัฐศาสตร์วิจารณ์*, 8(16), 50-74.
- นลินา ไชยะ. (2563). เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยพื้นที่สาธารณะ การเคลื่อนไหวทางสังคม และสื่อสังคมออนไลน์. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 7(1), 14-31.
- ปองขวัญ สวัสดิภักดิ์. (2560). *สำรวจ Social Movement ที่สำคัญแห่งยุค*. สืบค้น 13 กุมภาพันธ์ 2565. จาก <https://workpointtoday.com/>.
- มัทนา เจริญวงศ์. (2562). *พลเมืองสร้างสื่อ สื่อสร้างพลเมือง*. นนทบุรี: ภาพพิมพ์.
- สุรัชณี ศรีโย. (2563). 'ลงถนน' ยังจำเป็นไหม ในยุคที่สังคมเคลื่อนไหวผ่านโซเชียลมีเดีย. สืบค้น 23 มีนาคม 2565. จาก <https://thestandard.co/political-rally/>
- แอมเนสตี้ อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย. (2560). *Social Movement คืออะไร? ทำไมจึงสำคัญ?*. สืบค้น 12 มีนาคม 65. จาก <https://www.amnesty.or.th/latest/blog/47/>.
- Atton, C. (2002). *Alternative Media*. London: Sage.
- _____. (2002). News cultures and new social movements: Radical journalism and the mainstream media. *Journalism Studies*, 3(4), 491-505.
- Charles, N. (2002). *Feminism, the State and Social Policy*. London: Macmillan
- Downing, J. (2001). *Radical Media: rebellious communication and social movements*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Eyerman, R. (1984). Social movements and social theory. *Sociology*, 18(1), 71-82.
- Gil de Zúñiga, H., Jung, N., & Valenzuela, S. (2012). Social media use for news and individuals' social capital, civic engagement and political participation. *Journal of computer-mediated communication*, 17(3), 319-336.
- Glasberg, D. S., & Shannon, D. (2010). *Political sociology: Oppression, resistance, and the state*. London: Sage publications.
- Gross, L. (2003). The Gay Global Village in Cyberspace. In N. Couldry and J. Curran (Eds). *Contesting Media Power: Alternative Media in a Networked World*, (pp. 259-72). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Hayes, D., & Lawless, J. L. (2016). As local news goes, so goes citizen engagement: Media, knowledge, and participation in US House Elections. *The Journal of Politics*, 77(2), 447-462.
- Loader, B. D. (2008). Social movements and new media. *Sociology Compass*, 2(6), 1920-1933.
- Moore, S. (2000). *Interpreting audiences: The ethnography of media consumption*. London: Sage.

- Nicholas, R. W. (1973). Social and political movements. *Annual Review of Anthropology*, 2(1), 63-84.
- Olofsson, G. (1988). After the working-class movement? An essay on what's 'new' and what's 'social' in the new social movements. *Acta Sociologica*, 31(1), 15-34.
- Pena, J. A., & Medina, I. (2012). New social movements, international security and the new social protests: the rise and fall of pacifism. *Revista UNISCI*, (28), 171-181.
- Rochon, T. R., & Meyer, D. S. (1997). *Coalitions & political movements: The lessons of the nuclear freeze*. Boulder, CO: L. Rienner.
- Rodriguez, C. (2001). *Fissures in the Mediascape: an international study of citizens' media*. Cresskill, NJ: Hampton.
- Ross, K., & Nightingale, V. (2003). *Media and audiences*. UK: McGraw-Hill Education.
- Scott, A. (1990). *Ideology and the new social movements*. London: Allen & Unwin Australia.
- Stein, L. (2009). Social movement web use in theory and practice: A content analysis of US movement websites. *New media & Society*, 11(5), 749-771.
- Van Aelst, P., & Walgrave, S. (2002). New media, new movements? The role of the internet in shaping the 'anti-globalization' movement. *Information, Communication & Society*, 5(4), 465-493.